

OBRAZOVANJE MEDICINSKIH SESTARA U HRVATSKOJ (USKLAĐENOST S OBRAZOVANJEM U TRANZICIJSKIM ZEMLJAMA)

Biserka Sedić, prof., Visoka zdravstvena škola

Povijesni prikaz školovanja Viših medicinskih sestara U Hrvatskoj

1954. god. u Republici Hrvatskoj zaslugom prof. Andrije Štampara otvorena je prva Viša škola za medicinske sestre. Škola je bila u sklopu Medicinskog fakulteta, a obrazovni programi izrađeni su po uzoru na škole u Velikoj Britaniji i SAD-u. Kandidati koji su imali pravo na upis morali su imati 19 godina starosti te završenu gimnaziju i položenu veliku maturu. U to vrijeme studij je trajao 3 godine, a studirali su se samo medicinski predmeti i zdravstvena njega (u programu nije bilo opće obrazovnih predmeta). Danas, nakon brojnih promjena koje su se nakon toga vremena događale postoji mišljenje da je takvo obrazovanje predstavljalo najblistaviji period u školovanju sestara u Hrvatskoj, te da je tako školovana sestra u potpunosti zadovoljavala složenim zahtjevima iz područja zdravstvene njege.

Međutim, nakon smrti prof. A. Štampara (1958.) ukida se Viša škola te se obrazovanje sestara vraća na srednjoškolsku razinu sve do 1967. god. kada je ponovno otvorena Viša škola sa dva obrazovna smjera: dispanzersko-patronažni i bolnički smjer. Studij tada traje dvije godine pri čemu ga kandidati sami financiraju i studira se uz rad. Kasnije, u kratkim periodima upisivani su i kandidati za redovni studij. Takav oblik obrazovanja trajao je sve do 1986. god. kada se počelo s upisom kandidata za redovni studij, pri čemu se ukidaju smjerovi (dispanzersko-patronažni, bolnički) i sestre se obrazuju na bazičnoj, općoj razini. U to vrijeme predmeti zdravstvenih njega postaju samostalni, imenovana je pročelnica studija za Više medicinske sestre koja je Viša medicinska sestra, konstituira se Kabinet za zdravstvenu njegu čija je pročelnica viša medicinska sestra, nastavnici u Kabinetu, nosioci predmeta Zdravstvena njega također su više medicinske sestre. Iako je takav oblik studija predstavljao kvalitativni pomak u odnosu na raniji period i dalje su se ulagali veliki naponi kako bi nastavni plan i program bio što sličniji zahtjevima koji se postavljaju pred medicinsku sestru.

Osnivanjem Visoke zdravstvene škole 1997. god. te promjenama u Zakonu o sveučilištu stvorili su se uvjeti za promjene u planu i programu studija, te mogućnost za produljenje trajanja studija. Plan i program studija rađeni su prema preporukama SZO i ICN-a, i na osnovi programa studija drugih zemalja (Slovenija, Mađarska, Velika Britanija, Danska, Kanada, Australija) te prilagođeni su našim specifičnim potrebama. Naime, funkcije sestrinstva kao dijela sustava zdravstvene zaštite na kraju dvadesetog stoljeća bitno su promijenjene. Suvremeni razvoj znanosti, visoke tehnologije, nagla urbanizacija i migracija stanovništva uvelike utječu na način življenja suvremenog čovjeka te istovremeno pred pojedinca, obitelj i čitavu zajednicu postavljaju nove zahtjeve koji se odnose na zdravlje i zdravstvenu problematiku. Dok su prije prevladavale zarazne bolesti, druga polovina 20. st. donosi masovne kronične nezarazne bolesti, neoplazme, traumatizam i nove zarazne bolesti. Osnovne značajke zdravstvene zaštite visoko razvijenih zemalja su primjena visoke tehnologije i

medikalizacija vrlo često praćena dehumanizacijom. Kao protuteža ovoj situaciji, posljednjih desetljeća javlja se pokret usmjeren zdravlju i unapređenju zdravlja čiji je pokretač Svjetska zdravstvena organizacija. Bitne odrednice projekta poznatog kao "Zdravlje za sve do 2000. godine" su unapređenje i očuvanje zdravlja kroz znanje, odgovornost i slobodno odlučivanje te osiguranje kvalitete života u zdravlju i bolesti.

Novi trendovi obrazovanja medicinskih sestara naglašavaju potrebu preuzimanja odgovornih poslova na zaštiti i unapređenju zdravlja u radu s ljudima u zajednici, ali i brigu o bolesnima uz primjenu visoke tehnologije i očuvane humane odnose u institucijama i njihovim domovima. Budući da je većina dostupnih programa iz zemalja koje su već na pragu Europske unije, razlike koje među njima postoje, odnose se uglavnom na trajanje osnovnoškolskog i srednjeg obrazovanja. Značajno je spomenuti da sve te zemlje već obrazuju sestre na visokoškolskoj razini, i da su prošle proces prilagodbe zakonske regulative koja se odnosi na obrazovanje s preporukama EU. Iz tog razloga neće biti prikazivani programi pojedinih tranzicijskih zemalja već će biti detaljnije prikazan plan i program obrazovanja medicinskih sestara na trogodišnjem studiju sestrinstva pri Visokoj zdravstvenoj školi u Zagrebu.

Osnovna načela obrazovnog plana i programa

U skladu s navedenim potrebama, preporukama Međunarodnog savjeta sestara (ICN) i Svjetske zdravstvene organizacije obrazovni plan i program zasniva se na sljedećim načelima:

➤ Pristup usmjeren čovjeku

Jedna od osnovnih odrednica u pružanju sestrinske skrbi je holistički pristup čovjeku, pri čemu, da bi razumjela njegovo stanje sestra mora uzeti u obzir sljedeće:

- biološku cjelovitost ljudskog bića
- osnovne ljudske potrebe koje čine središnji dio sestrinske skrbi, a koje imaju svoju biološku, psihološku i socijalnu dimenziju
- te cjelokupno uže i šire socijalno i kulturalno okruženje.

Prava i odgovornost u donošenju odluka o zdravlju i vlastitom razvoju proizlaze iz njegovih osobnih ljudskih vrijednosti.

➤ Zdravlje i unapređenje zdravlja

"Zdravlje je sa stajališta pojedinca u značajnoj mjeri naslijeđen i odgojem uvjetovan proces, ali također dinamičan, potencijalno slobodan i kreativan, tako da je u znatnoj mjeri posljedica učenja i vlastitog izbora, pa prema tome vezan za odgovornost pred samim sobom i drugima."

Sestrinska praksa temelji se na filozofiji i suvremenim odrednicama zdravlja i unapređenja zdravlja. O novom pristupu zdravlju i zdravstvenoj politici kroz unapređenje zdravlja govore dokumenti Svjetske zdravstvene organizacije i suvremene definicije zdravlja: *"Zdravlje stvaraju i žive ljudi u prilikama svakodnevnog života, gdje uče, rade, igraju se i vole. Zdravlje se stvara brigom za sebe samog i za druge, osposobljenošću da se odlučuje i da se kontroliraju*

životne okolnosti, te osiguranjem života u društvu koje će omogućiti svim svojim članovima postizanje zdravlja.” (Ottawa, 1986.)

Unapređenje zdravlja prema tome, uključuje djelovanje pojedinca i cjelokupne zajednice na bitne čimbenike koji utječu na zdravlje kao što su stanovanje, prehrana, jačanje društvene podrške ugroženim grupama stanovništva, suzbijanje ovisnosti i dr. Iz toga proizlaze i prioritete koje treba naglašavati i promicati: pristupačnost zdravstvene zaštite, povoljna okolina, socijalna podrška, stilovi života koji promiču zdravlje, poticanje odlučivanja pojedinca i zajednice o pitanjima zdravlja.

➤ **Sestrinska praksa**

Sestrinstvo je usmjereno na pomoć ljudima da spriječe, ublaže ili razriješe probleme vezane uz osnovne ljudske potrebe. Sestrinska skrb (zdravstvena njega) ostvaruje se kroz interpersonalni proces koji uključuje procjenu, planiranje, provedbu i procjenu postignuća (evaluacija). Sestre pružaju skrb tijekom cijelog životnog ciklusa, od začeća do smrti, u bilo kojoj točki slijeda od zdravlja do bolesti. Cilj im je osposobiti ljude da potpuno koriste svoje mogućnosti i postignu najveću moguću neovisnost.

Ciljevi sestrinske skrbi su:

- promicanje zdravlja i sprečavanje bolesti
- vraćanje zdravlja (ozdravljenje, oporavak), te pomoć bolesnima
- pomoć pri ublažavanju patnji i umiranju.

➤ **Sestrinsko obrazovanje**

Obrazovanje sestara je trajan proces koji služi osobnom i profesionalnom razvoju. Bazično obrazovanje sestara je formalno priznat program studija koji čini široku i čvrstu osnovu za opću sestrinsku praksu, za ulogu vođenja i za poslije bazično obrazovanje na specijalnim ili zahtjevnijim područjima zdravstvene njega. Bazičnom izobrazbom smatra se program redovnog studija u trajanju od najmanje tri godine. Preporuka Komisije Europske zajednice je da za studij sestrinstva i ulazak u profesiju bude prethodno dvanaestogodišnje obrazovanje.

Opis zvanja i poslova

Međunarodni savjet medicinskih sestara definira medicinsku sestru kao osobu koja je završila program bazične opće izobrazbe za medicinske sestre uz dozvolu nadležnog organa države da obavlja zdravstvenu njegu. Međunarodna organizacija rada definira profesionalnu medicinsku sestru kao osobu koja je educirana i osposobljena za obavljanje visokosloženih i odgovornih funkcija i ovlaštena je da ih obavlja. (ILO, 1977.)

Teoretsko polazište za izučavanje zdravstvene njega na studiju sestrinstva su definicije zdravstvene njega.

“Zdravstvena njega je pomoć pojedincu bolesnom ili zdravom u obavljanju aktivnosti koje doprinose zdravlju, oporavku ili mirnoj smrti, a koje bi obavljao samostalno da ima potrebnu snagu, volju ili znanje.” (V. Henderson, 1966.)

“Zdravstvena njega je dijagnosticiranje i tretiranje reakcija pojedinca na stvarne ili potencijalne zdravstvene probleme” (American Nurses Association, 1980.)

Međunarodni savjet medicinskih sestara definira kompetencije medicinskih sestara te ju ovlašćuje da:

obavlja sve zadatke opće sestrinske prakse uključujući unapređenje zdravlja, sprečavanje bolesti te skrb za oboljele ili onesposobljene ljude svih uzrasta u zdravstvenim ustanovama i zajednici, obavlja zdravstveno odgojne aktivnosti, djeluje kao ravnopravni član zdravstvenog tima, obavlja edukaciju i nadzor medicinskih sestara i pomoćnog osoblja za njegu, bude uključena u istraživačke aktivnosti.

Po završetku studija diplomanti moraju:

- biti osposobljeni za obavljanja sestrinske prakse budući da su tijekom studija usvojili primjerena znanja iz bioloških i humanističkih znanosti, znanja o ljudskom rastu i razvoju, o konceptu zdravlja i unapređenja zdravlja, znanja iz patofiziologije različitih zdravstvenih problema, znanja o načelima učenja i podučavanja, komunikaciji i ostala relevantna znanja potrebna za obnašanje sestrinske prakse
- biti sposobni upozoriti na etičke dimenzije zdravstvene skrbi, nepostojanje politike zdravstvene njege, zanemarivanje prava bolesnika, nedostatnost opreme lijekova i sl.
- biti osposobljeni za primjenu vještina sestrinske prakse kao što su primjena procesa zdravstvene skrbi, komunikacija s korisnicima i članovima tima, vođenje sestrinske dokumentacije, osiguranje sigurnosti, udobnosti i privatnosti korisnika, primjena načela donošenja odluka, kritičkog mišljenja i rješavanja problema, primjena načela socijalne pravde, sudjelovanje u provođenju dijagnostičkih i terapijskih zahvata, sagledavanje cjelokupne situacije korisnika skrbi (obiteljske, psihološke, duhovne, socijalne) vezane uz zdravstvenu skrb
- imati usvojeno profesionalno ponašanje koje se očituje obavljanjem zadataka i intervencija za koje su ovlašteni, prepoznavanjem potrebe za trajnim stručnim usavršavanjem, sposobnošću da djeluju kao odgovoran i ravnopravan član zdravstvenog tima, profesionalnim ponašanjem u odnosu na ostale suradnike, zaštitom interesa vlastite struke, prepoznavanjem i potrebom za strukovnim udruživanjem te prakticiranjem i unapređivanjem standarda sestrinske prakse.

Iz tako definiranih ovlasti proizlaze i ciljevi obrazovanja na studiju sestrinstva, te se od diplomanata zahtijeva da budu sposobni:

- raditi po načelima jedinstvene sestrinske skrbi poštujući individualnost korisnika, primjenjujući pri tom holistički pristup i partnerski odnos
- primijeniti proces sestrinske skrbi, tj. obaviti procjenu potreba za zdravstvenom njegom, definirati ciljeve i odrediti prioritete, planirati i primijeniti adekvatne postupke, te evaluirati i po potrebi modificirati plan zdravstvene njege
- voditi sestrinsku dokumentaciju i procijeniti postignuća
- organizirati sestrinsku skrb za različite korisnike u različitim zdravstvenim ustanovama kao i domu korisnika te nadzirati provođenje
- pratiti rast i razvoj čovjeka kroz sve životne cikluse i poduzimati aktivnosti koje doprinose unapređenju rasta i razvoja

- suvereno vladati znanjima i vještinama koje doprinose unapređenju zdravlja i poduzimati aktivnosti koje služe održavanju dobrog zdravlja i zaštiti od bolesti pojedinca, obitelji i zajednice
- procijeniti potrebe za edukacijom i primijeniti načela i tehnike podučavanja
- adekvatno komunicirati s korisnicima, članovima tima i drugima
- brinuti za održavanje zdrave i sigurne okoline
- vladati znanjima i vještinama praćenja zdravstvenog stanja bolesnika i životno ugroženih te intervenirati sukladno ovlastima
- sudjelovati u planiranju i provođenju dijagnostičkih i terapijskih postupaka
- djelovati u zdravstvenom timu na svim razinama zdravstvene zaštite, surađivati u multidisciplinarnom timu
- rukovoditi timom zdravstvene njege, organizirati i rukovoditi sestrinskom službom na svim razinama zdravstvene zaštite
- razvijati profesionalni odnos i odgovornost, ponašati se sukladno zakonskim, moralnim i etičkim normama
- unapređivati standarde sestrinske prakse
- prepoznati vlastite potrebe za trajnim obrazovanjem, pratiti dostignuća u srodnim znanostima, pratiti i aktivno se uključiti u istraživanja u sestrinstvu, sudjelovati u obrazovanju sestara i ostalih zdravstvenih djelatnika, po potrebi i ostalih.

Prikaz nastavnog plana studija sestrinstva po grupama predmeta

Nastavni plan sadrži 38 predmeta s 970 sati predavanja, 305 sati seminara i 1358 sati vježbi što ukupno iznosi 2633 sata. Odnos teorijske i praktične nastave je 1:1 što nije u skladu s preporukama Međunarodne udruge sestara i Europske zajednice. Međutim, sadašnji Zakon o studijima ne dopušta opterećenje studenata više od 900 sati u jednoj školskoj godini (2 semestra). Zbog lakšeg snalaženja nastavni plan bit će prikazan u pet skupina predmeta.

I. skupina predmeta: Zdravstvena njega

Predmet	Teorijska nastava	Praktična nastava	Ukupno
Uvod u zdravstvenu njegu	80	120	200
Zdravstvena njega odraslih I	80	120	200
Zdravstvena njega odraslih II	40	100	140
Zdravstvena njega majke i novorođenčeta	35	60	95
Zdravstvena njega djeteta	40	120	160
Zdravstvena njega psihijatrijskih bolesnika	30	75	105
Zdravstvena njega u zajednici	60	120	200
Završna stručna praksa		170	170
Izborni predmet**	20	60	80
UKUPNO	385	945	1330 (50,51%)

II. skupina: predmeti usmjereni unapređenju zdravlja

Predmet	Teorijska nastava	Praktična nastava	Ukupno
Prehrana	30	30	60
Zdravstveni odgoj i obrazovanje	30	30	60
Higijena i socijalna medicina	60	30	90
Epidemiologija	30		30
Osnove fizikalne terapije	15	30	45
UKUPNO	165	120	285 (10,82%)

III. skupina: temeljne biološke znanosti

Predmet	Teorijska nastava	Praktična nastava	Ukupno
Anatomija	30		30
Fiziologija	40	15	55
Mikrobiologija i parazitologija	30	8	38
Patologija	30		30
Patofiziologija	30	10	40
Farmakologija	45		45
UKUPNO	205	33	238 (9,04%)

IV. skupina: Klinička medicina

Predmet	Teorijska nastava	Praktična nastava	Ukupno
Interna medicina	45	15	60
Infektologija	20	10	30
Neurologija	20	10	30
Dermatovenerologija	20	10	30
Ginekologija i porodništvo	30	15	45
Kirurgija	35	10	45
Pedijatrija	35	10	45
Psihijatrija	30		30
Otorinolaringologija	15	10	25
Oftalmologija	15	10	25
Hitna medicina	20	20	40
UKUPNO	285	120	405 (15,38%)

V. skupina: Humanističke znanosti, profesionalni razvoj

Predmet	Teorijska nastava	Praktična nastava	Ukupno
Razvoj čovjeka	30	15	45
Komunikacijske vještine	15	30	45
Zdravstvena psihologija	30	20	50
Informatika	15	15	30
Menadžment u sestrinstvu	40	30	70
Metode prikupljanja i analize podataka	30	30	60
Strani jezik	60		60
Izborni predmet *	15		15
UKUPNO	235	140	375 (14,24%)
SVEUKUPNO (I. –V. skupina)	1275 (48,42%)	1358 (50,58%)	2633 (100%)

* Tijekom 1. god. studija studenti su dužni u indeks upisati, pohađati nastavu i položiti jedan od sljedećih predmeta:

- Etika u sestrinstvu
- Ublažavanje boli

** Tijekom III. god. studija studenti su dužni u indeks upisati, pohađati nastavu i položiti jedan od sljedećih predmeta:

- Zdravstvena njega bolesnika u jedinici intenzivne skrbi
- Gerijatrijska i gerontološka zdravstvena njega
- Zdravstvena njega umirućeg bolesnika
- Zdravstvena njega onkoloških bolesnika
- Zdravstvena njega djeteta u intenzivnoj skrbi
- Zdravstvena njega u patronaži.

U izradi ovog plana i programa studija sestrinstva sudjelovali su nastavnici Kabineta za zdravstvenu njegu pri Visokoj zdravstvenoj školi, više medicinske sestre – suradnici iz kliničkih bolnica, sveučilišni profesori i liječnici – nastavnici za predmete kliničke medicine.

Nakon trogodišnjeg studija nastavak studija planira se četvrtom godinom studija za specifične potrebe u obrazovanju učenika u srednjim medicinskim školama i studenata na Visokoj zdravstvenoj školi (sestre nastavnice), zatim za sve zahtjevnije potrebe zdravstvene skrbi u zajednici te za rukovodeći sestrinski kadar (sestre menadžeri). Nakon završenog četverogodišnjeg studija daljnje stručno napredovanje je moguće na poslijediplomskim studijima (stručni magisterij) o čemu će biti više riječi na nekom od budućih skupova.

Literatura

World Health Organization. Health for All –2000. WHO – Regional Office for Europe. Copenhagen, 1986.

Selvin O. Knowledgeable doing: the theoretical basis for practice. In: Buckingham M. In project 2000: The teachers speak. Edinburg: Campion Press, 1992.

Selvage J. ur. Nursing in action. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 1993.

Mojsović Z. Patronažna služba u suvremenom zdravstvu, standardi rada. U: Zdravstvena njega u patronaži (priručnik trajne izobrazbe medicinskih sestara u PZZ). Zagreb, 1998.

Košutić L. Nastava u Višoj medicinskoj školi u Zagrebu. U: Zbornik radova sekcije školskih sestara. Zagreb, 1994.

Visoka zdravstvena škola. Prijedlog nastavnog plana i programa za dodiplomski stručni studij sestrinstva. Zagreb, 1999.